

همسر حضرت عباس(ع) که بود/ آیا فرزندان ابوفاضل در کربلا حضور داشتند

از دلاوری‌های حضرت عباس(ع) بسیار خوانده و شنیده‌ایم اما شاید کمتر درباره همسر، فرزندان و برادران تنی جناب ابوفاضل(ع) چیزی بدانیم.

از دلاوری‌های حضرت عباس(ع) بسیار خوانده و شنیده‌ایم اما شاید کمتر درباره همسر، فرزندان و برادران تنی جناب ابوفاضل(ع) چیزی بدانیم.

به گزارش خبرنگار آیین و اندیشه خبرگزاری فارس، عباس هنگام شهادت 34 سال داشت [1]؛ پس ولادتش در سال 26 قمری بوده است. در نتیجه می‌توان گفت ایشان در زمان شهادت امام علی(ع) چهارده سال، و در زمان شهادت امام حسن(ع) 24 سال داشته، و پس از آن، 10 سال دیگر هم با برادرش امام حسین(ع) زیسته است.

* آیا حضرت عباس(ع) در جنگ صفین حاضر بود؟

طبق اطلاعات کتاب «تاریخ قیام و مقتل جامع سیدالشهدا» (زیر نظر حجت‌الاسلام مهدی پیشوایی)، مورخان درباره حضور عباس در جنگ صفین اختلاف دارند. برخی نوشته‌اند او در جنگ صفین شرکت داشته است برخی از محققان معاصر معتقدند عباس در بعضی جنگ‌ها حضور داشته، اما پدر بزرگوارش اجازه پیکار به او نداده است. بعضی هم بر آن‌اند که وی علاوه بر حضور در صفین، در نبرد قهرمانانه، ابتدا هفت تن از پسران ابن‌شعثاء و سپس خود ابن‌شعثاء را، که از قهرمانان سپاه معاویه بود، به هلاکت رساند و حیرت ناظران را برانگیخت.

اما چنین مطلبی در منابع متقدم نیامده و محدث نوری معتقد است این ماجرا مربوط به عباس بن ربیعۃ [بن حارث بن عبدالمطلب] است که مشابه چنین جریانی را برایش نقل کرده‌اند و همین، باعث اشتباه برخی نویسندگان شده است؛ وگرنه عباس (ع) اصلاً در صفین حضور نداشته است

اما برخی محققان پاسخ داده‌اند که این دو جریان متفاوت‌اند؛ زیرا هر دو (به فاصله چند صفحه) در مناقب خوارزمی آمده و بعید است که خوارزمی به اشتباه یک جریان را به دو شکل نقل کرده‌باشد. فارغ از همه این قیل‌وقال‌ها حقیقت آن است که اگر بپذیریم که تاریخ تولد عباس در سال 26 قمری بوده، او در جنگ صفین، یعنی در سال 37 قمری، فقط یازده سال داشته است و در این صورت نمی‌توان پذیرفت که با این سن کم در جنگ شرکت کرده باشد.

* آیا حضرت عباس(ع) در قصاص ابن‌ملجم نقش داشت؟

عباس در زمان قصاص قاتل پدرش حاضر بود؛ اما نقشی در اجرای قصاص نداشت. او در هنگام غسل پیکر مطهر امام حسن (ع) همراه برادرش محمد حنفیه، امام حسین (ع) را یاری می‌داد.

از عباس بن علی (ع) در دوره امامت امام حسین (ع) تا پیش از حوادث کربلا، مطلبی در دست نیست؛ اما مسلم است که با آغاز نهضت امام حسین (ع)، عباس در کنار برادر بزرگوارش حضور داشته و به همراه ایشان، شبانه مدینه را به سمت مکه ترک کرده است.

* همسر حضرت عباس(ع) که بود؟

عباس (ع) با لبابه دختر عبیدالله بن عباس بن عبدالمطلب ازدواج کرد. البته کنیزی نیز داشت که از او صاحب فرزندی به نام حسن شد. [2] درباره تعداد فرزندان عباس اختلاف نظر وجود دارد.

* حضرت عباس(ع) چند فرزند داشت؟

برخی برای ابوفاضل(ع) دو فرزند به نام‌های عبیدالله و فضل ذکر کرده‌اند (علوی (عمری)، المجدی فی انساب الطالبیین، ص 436) و برخی به دو فرزند به نام‌های عبیدالله و حسن اشاره کرده‌اند (ابن قتیبہ دینوری، المعارف، ص 127).

ابن شهر آشوب از فرزند دیگری به نام محمد نام می‌برد که در کربلا به شهادت رسیده است. (مناقب آل ابی‌طالب، ج 4، ص 122).

بعضی متأخران چهار پسر به نام‌های عبیدالله، فضل، حسن و قاسم و دو دختر برای عباس برشمرده‌اند. (مقرّم، العباس، ص 350) و برخی به این چهار نفر، پسر دیگری به نام عبدالله نیز افزوده و گفته‌اند که وی نیز در کربلا به شهادت رسیده است. [3]

* نسل حضرت عباس(ع) چگونه تداوم یافت؟

همه دانشمندان نسب‌شناس اتفاق‌نظر دارند که نسل عباس(ع) تنها از طریق پسرش عبیدالله، تداوم یافته است.

از نسل حضرت ابوالفضل رجال نامداری پا به عرصه وجود نهادند؛ از جمله پنج تن از نوادگان او - یعنی پسران حسن بن عبیدالله بن عباس - به نام‌های عبیدالله، عباس، حمزة‌الاکبر، ابراهیم جَرَدَقَه و فضل، در عصر خود افراد سرشناسی بودند. عبیدالله امیر و قاضی‌القضاة مکه و مدینه بود. [4] عباس سخنرانی فصیح و شاعری توانا شناخته می‌شد. فضل سخنوری فصیح و بسیار متدین و شجاع بود. ابراهیم را نیز به فقه و ادب و زهد می‌شناختند و قاسم بن حمزة بن حسن بن عبیدالله در یمن جایگاهی رفیع داشت.

از فرزندان عباس بن عبیدالله نیز، عبدالله سخنران و شاعری فصیح بود که در دربار مأمون جایگاهی ویژه داشت. از نوادگان حضرت عباس برخی وارد ایران شدند و در شهرهای شیراز، گرگان و ارجان (بهبهان) ساکن شدند و برخی دیگر به یمن، مصر و مغرب کوچ کردند.

* برادر حضرت عباس(ع) که بود

«عبدالله» از فرزندان ام‌البنین و برادر حضرت ابوالفضل بود. لقبش را عبدالله اصغر و کنیه‌اش را ابومحمد اکبر نوشته‌اند. وی به هنگام شهادت 25 سال داشت و از خود فرزندی به یادگار نگذاشت. عبدالله راهانی بن ثبیت حَضَرَمی به شهادت رساند.

«أبو عمرو عثمان» یکی دیگر از فرزندان ام‌البنین و از برادران عباس بوده است. امیر مؤمنان (ع) به سبب علاقه‌ای که به عثمان بن مظعون داشت، این فرزندش را عثمان نامید و فرمود: إِنَّمَا سَمَّيْتُهُ بِاسْمِ أَخِي عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ؛ «من او را به نام برادرم عثمان بن مظعون نامیده‌ام». عثمان در روز عاشورا با تیر حَوَلی‌بن یزید و با همدستی مردی از بنی اُبان بن دارم به شهادت رسید. او در هنگام شهادت 21 سال داشت.

«أبو عبدالله جعفر»، فرزند ام‌البنین و آخرین برادر تنی حضرت ابوالفضل بود که در کربلا به دست هانی بن ثبیت حَضَرَمی به شهادت رسید. برخی معتقدند وی در هنگام شهادت نوزده سال داشته است. [5]

«ابوبکر بن علی(ع)» برادر ناتنی عباس است که منابع متقدم نام مادرش را «لیلی» ثبت کرده‌اند. برخی معتقدند نام او محمد اصغر بوده است؛ ولی برخی مصادر، محمد اصغر و ابوبکر را در کنار هم، به عنوان دو تن از فرزندان امیر مؤمنان (ع) ذکر کرده‌اند. ابن‌اعثم و نسابه علوی نیز نام او را «عبدالله» ثبت کرده‌اند. وی در روز عاشورا به شهادت رسید. [6]

«محمد» یکی دیگر از فرزندان امام علی(ع) بود که برخی او را با لقب «اصغر» معرفی کرده‌اند. مادرش اَسْمَاء بنت عمیس خثعمی، و به عقیده برخی کنیزی اُمّ‌ولد بوده است. [7] محمد در روز عاشورا در 22 سالگی، به دست مردی از [بنی] اُبان بن دارم به شهادت رسید. [8]

* یک نکته

برخی منابع عمر بن علی را نیز از شهدای کربلا دانسته‌اند؛ ولی شواهد متعدد گویای آن است که وی تا سال‌ها پس از واقعه عاشورا زنده بوده است؛ تا جایی که برخی نوشته‌اند وی 75 یا 77 سال عمر کرد. گزارش‌های متعددی هم درباره او رسیده است که مربوط به سال‌های پس از عاشورا است. به این ترتیب پذیرش حضور عمر بن علی در کربلا دشوار می‌نماید.

* پاورقی‌ها

- (1). منابع متقدم به تاریخ دقیق تولد عباس(ع) اشاره‌ای نکرده‌اند و تنها سن او را هنگام شهادت گزارش کرده‌اند؛ اما برخی از رجال‌نویسان متأخر گفته‌اند وی در روز چهارم شعبان سال 26 قمری متولد شده است.
- (2). طبق احکام اسلام اگر کنیزی از ارباب خود صاحب فرزند شود، از کنیزی درآمده، آزاد می‌شود و از آن پس او را ام‌ولد می‌خوانند.
- (3). سیدمحسن امین، اعیان الشیعة، ج 1، ص 610.
- (4). برخی از اصحاب امامان (ع) مانند علی بن یقطین، برای دفاع از شیعیان و مستضعفان در برابر ستم‌های امویان و عباسیان به اذن ائمه با دستگاه حاکم همکاری می‌کردند. ممکن است همکاری عبیدالله نیز از همین قبیل بوده باشد.
- (5). البته برخی سن او را هفده و برخی دیگر 29 سال نوشته‌اند با توجه به شهادت امیرمؤمنان (ع) در رمضان سال چهارم هجری، جعفر در هنگام شهادت در عاشورای 61 قمری قطعاً بیش از هفده سال، و احتمالاً نوزده تا بیست سال داشته است؛ با فرض اینکه پس از شهادت پدر، در سال 41 قمری متولد شده باشد.
- (6). طبری و ابن شهر آشوب می‌گویند: در کشته شدن او در کربلا تردیدهایی هست. ابوالفرج اصفهانی نیز به نقل از مدائنی می‌گوید: او را در نهر آبی کشته یافتند و معلوم نشد چگونه کشته شده است.
- (7). خلیفه بن خیاط نام مادرش را لبابه دختر عبیدالله بن عباس دانسته است اما براساس گزارش‌های معتبر و متقدم، لبابه همسر حضرت ابوالفضل بوده است.
- (8). ابن شهر آشوب، محمد بن علی را جزو شهدای کربلا دانسته است؛ ولی این نکته را نیز تذکر داده است که برخی گفته‌اند محمد به علت بیماری در کربلا نتوانست بجنگد و از این رو در روز عاشورا کشته نشد.